

NAOBERSCHOP (1)

F.J. Wandscheer

Tijdens de jaren 1870 tot 1906 was F.J. Wandscheer hoofd van de o.l.school te Nieuwebrug. Hij was bekend met de oude gewoonten en gebruiken van die tijd en besepte dat vele hiervan na verloop van jaren zouden verdwijnen. Daarom heeft hij deze op schrift gesteld. Om de gewoonten en gebruiken goed te begrijpen moet men bedenken dat de buurtschappen in de vorige eeuw uit veel minder huizen bestonden dan nu het geval is. De bewoners vormden een hechte gemeenschap. Zij waren in lief en leed op elkaar aangewezen en men steunde elkaar waar dit maar enigszins mogelijk was. Dat was van oudsher zo gegroeid, want de boer kon zich in sommige omstandigheden onmogelijk alleen redden. Als er hulp nodig was, was hij aangewezen op zijn dichtstbijwonende buurman of "naober". Dienst en wederdienst waren de pijlers waarop de naoberschap rustte.

Nieuwe geslachten zijn gekomen, die van dat alles niet veel meer weten. Hoogstens heeft men de ouderen er over horen vertellen. Om te voorkomen dat die oude gebruiken vergeten zullen worden, wordt de inhoud van het door meester Wandscheer nagelaten manuscript in enkele afleveringen woordelijk weergegeven.

Jan Lucas.

Aardappelrooien

Een oud gebruik in deze omgeving is, dat dit werk moet zijn afgelopen voor "het grote werk" zoals de boeren zeggen. Dit is de grote markt, die in het midden van October te Ommen gehouden wordt en altijd op donderdag valt. Wie dan zijn aardappelen niet gerooid heeft, komt achteraan en dit strekt zo iemand weinig tot eer. Gebeurt het echter, dat men buiten zijn schuld met dit werk niet op tijd gereed is, dan helpen anderen, die wel klaar zijn, zulke achterblijvers en dan zonder loon, alleen tegen genot van de kost. Mensen, die zich geen kans zien hunne aardappelen door rooien te oogsten, doen dit met de ploeg. Dit gaat veel vlugger. Hierbij hebben ze ook weer de hulp nodig van anderen. Men heeft hierbij "schudders" en "garders". De eersten zijn volwassenen, die na het ploegen de aardappels met een greep boven de grond brengen, terwijl dan de garders, dit zijn in de regel kinderen, ze in manden bijeenverzamen. Bij iedere schudder behoren twee garders, 's Middags verenigen zich allen bij de boer, voor wie het werk verricht is, aan de welvoorzien dis, want de boerin heeft gezorgd voor een grote stapel pannenkoek. Ook voor dit werk ontvangt men geen loon. Waarom echter in October op school zo vele plaatsen onbezet blijven, zal men niet meer behoeven te vragen. De op deze wijze verkregen aardappels moeten later worden gesorteerd. Eerst zoekt men er de grote uit, daarna de poters, terwijl dan de kleine overblijvers, die, na door middel van een wan van zand en ander vuil te zijn gezuiverd, aan het vee worden gevoederd.

Roggezaaien

Van half October tot November wordt niet veel rogge gezaaid, vooral niet op plaatsen waar zich veel vogels ophouden, want in die tijd heeft men de zogenaamde "kiemdagen", dat wil zeggen, dat de rogge na de kieming weer boven de grond komt te liggen. En ofschoon zulke rogge later ook wel weer in de grond dringt, zouden er intussen de vogels mede gaan strijken. Daarom zaaien: of omstreeks St. Michiel of begin November.

Invloed der maan

Velen beweren, dat men planten, die hare vruchten boven de grond dragen, bijvoorbeeld bonen, moet poten bij wassende maan, terwijl planten, die de vrucht in de grond maken, bijvoorbeeld wortels, moeten worden gezaaid bij afgaande maan. Evenzo 't haar laten knippen bij wassende maan, om het uitvallen te voorkomen.

Oogsten

"Een goed beukenjaar is een goed boekweitjaar", zegt men hier, welke zegswijze in dit jaar (1888) ook weer bewaarheid is. Ook als er veel bramen zijn, in deze streken "brummels" genoemd, voorspelt men een goede boekweitooft.

Wijze van voeding

Vaste gewoonte is het hier bij de boerenstand, om des zomers 's morgens pannekoek te eten en 's avonds pap of brij. 's Winters is dit juist omgekeerd: 's morgens brij en 's avonds pannekoek. Die pannekoek wordt 's avonds gegeten omstreeks 6 uur en dan vervalt de boterham, "het vespertje" die 's zomers om dit uur gegeten wordt. Nu begint ook de tijd, dat door de dienstboden de aardappelen moeten geschild worden voor de volgende middag. Dit heeft plaats vóór het pannekoek eten. Na dit avondmaal gaan de knechts huns weegs, terwijl het vrouwelijk personeel zich het verdere van de avond bezig houdt met spinnen. Even vóór bedtijd drinken dan de boer en zijn vrouw een kop koffie, waarvan in de regel het dienstpersoneel niet mee krijgt. Die moeten wachten tot de volgende morgen.

Samenkomsten in de winter

De boerenjongens brengen de winteravonden gewoonlijk door met rondlopen in de buurtschap en is het bekend, dat er hier of daar een "gespin" is, dan trekken ze daar op los. 't Gebeurt namelijk in de winter dikwijls, dat de boer en zijn vrouw een avond uit praten gaan naar burenen of naar familie in de door hen bewoonde buurtschap. Het is dan de gewoonte, dat de dochters of dienstmeiden, die thuis blijven, andere meisjes bij zich nodigen en zulk een samenkomst wordt dan een "gespin" genoemd. Van spinnen komt dan echter niet veel, want de jongens, die het weten, en dat zijn er in de regel vele -want in de loop van de dag zijn de nodige telegrammen verzonden- komen spoedig opdagen. De spinsters zijn het geheel met de jongens eens, dat waar rokken zijn ook broeken moeten wezen, en zo is spoedig de pret in volle gang. Zo'n gespin loopt echter niet altijd rustig af. Vaak eindigt het met een vecht- of smijtpartij, waarbij dan in de regel een der spinsters de hoofdrol speelt.

Een ander gebruik in deze streken is, dat iedere vrouwelijke dienstbode in de winter de zogenaamde spinneweek krijgt, dat is een vacantie van 2 à 3 weken, naar gelang men bij de verhuring is overeengekomen. Zo'n dienstmeid gaat dan gedurende die tijd naar hare ouders, of zo zij die niet meer heeft, naar familie, en gewoonlijk worden deze verlofdagen door zulke meisjes besteed tot het herstellen en vernieuwen van haar klederen.

Op een ouderwets gespin ging het als volgt toe.

Kwamen de jongens des avonds binnen, dan moest het spinnewiel aan de kant. En om dan zeker te zijn, dat de meisjes het die avond niet weer zouden kunnen gebruiken, werd de snaar, die om het wiel loopt, stuk getrokken. Men noemde dit "afsnorren". Daarna werden de stoelen aan de kant gezet, daarop planken gelegd en men had een bank. Was dit in orde, dan benoemde men uit de jongens een ceremoniemeester, de "scholte" genoemd. Dit was doorgaans de oudste zoon of de knecht van de boer, bij wie het gespin was. Zo'n scholte voorzag zich van een handplak, waarvoor men gebruikte een "wagenronge", een houten vrouwenmuil of iets anders. Daarna deed de scholte de ronde en vroeg op de beurt aan de jongens: "Hej ook keur?", d.w.z. "Heb je ook een meisje uitverkoren?" "Joa", zegt de aangesprokene, "sloot mie Mientie of Jannao -of hoe ze dan ook heten mag- is". Nu gaat de scholte naar Jannao met de boodschap van hem, die haar heeft uitgekozen en brengt haar de slag. Wil ze nu de jongen niet hebben, dan houdt ze de hand op en ontvangt er van de scholte een slag in met de handplak. Heeft ze echter zin in de vrijer, dan trekt ze de hand terug en krijgt geen klap en dit is dan voor de jongen het teken, dat hij verwacht wordt. Deze neemt dan naast haar plaats. Zijn op die wijze allen gezeten, dan gaat de scholte van tijd tot tijd rond om te vernemen of ze ook weer keur hebben of "nog wel zijn", d,w,z, of iedere jongen nog tevreden is met het voorwerp zijner keuze. Wil zich de jongen eens van vrijster veranderen, dan moet de scholte aan de loop. Bijvoorbeeld Gerrit zit bij Jannao en

Hendrik bij Mientie. Wil nu Hendrik ook wel eens bij Janna, dan zegt hij tegen de scholte: "Slaot mie Gerrit is". Wil Gerrit nu Janna niet missen, dan houdt hij de hand op, krijgt een klap, maar behoudt zijn meisje. Want stond hij zijn meisje af, dan moest hij dat van Hendrik weer nemen. Men vraagt daarom in zo'n geval: "Van wie kump dit", of "wie dut mie dit an?" En is men dan tegen de verwisseling, dan ontvangt men liever een slag in de hand, die soms zeer pijnlijk is. Heeft deze pret op de keuken een poos geduurd, dan gaat men naar de deel, vormt daar een kring en al ronddraaiende hoort men dan, terwijl er een paar in de kring rondspringt:

*Ik sta hier op zo'n aardige plaats
Al onder mijne voeten
Ik heb verloren mijn uitverkoren
Waar zou ik haar zoeken?
Hier niet en daar niet
Onder alle mooie meisjes niet
Mooi meisje met uw mutsje op
mag ik er eens met u malen?
Neen, neen, ik ken u niet
Keer u eens om en ik ken u niet
Ja, ja, ik ken u al
Waar ik vannacht bij slapen zal*

Niet zelden gebeurt het ook, dat op samenkomsten als de bovenbeschrevene de grond wordt gelegd tot een vaste verkering. En waar dit het geval is, dan brengt zo'n jongen zijn meisje gedurig een bezoek, minstens een keer per week. Ook gaat hij dan des zondags-avonds met haar uit de kerk en brengt haar naar hare woning. Ze spreken dan af op welke avond in de week de beminde nog eens terugkomt. En als dan ook meteen het uur bepaald wordt, dan kan het meisje tegen dat uur eens buiten kijken of haar vrijer er al is. Anders zou hij moeten wachten en dat was toch te gek. Ze heeft al zo naar hem verlangd! En om binnen te komen, dat gaat nog niet aan voor de vrijer. Dat doet hij eerst als het tegen trouwen loopt. Maar wie zal het nu prettig vinden op de hoek van het huis te staan, waar men zich met de beste wil van de wereld nog niet eens warm kussen kan? Daarom naar de schuur. Daar zal achter of in het hooi wel ergens een warm plaatsje zijn. Maar nu mag niemand mee. Dat zou indiscreet zijn. En daarom:

Wat daar geschiedt, dat vermeldt de geschiedenis niet.

Op zo'n gespin kan het wel eens vreemd toegaan. Men blaast de lamp uit, wanneer de pret in volle gang is. In de verwarring, die hierdoor ontstaat, neemt men dan zijn kans waar. De worsten verdwijnen van de zolder, de eieren uit de nesten. Historisch:

Er was eens een gespin. En omdat men vele familieleden verwachtte, had de vrouw des huizes een schotel met pannenkoeken in het bed verborgen, om ze warm te houden. Deze zouden dan na afloop der pret worden gegeten. Dat wisten enige jongens. Toen deze nu des avonds binnen kwamen, was het eensklaps: "Fut", de lamp uit. De schotel met pannenkoeken was spoedig gevonden. Deze werden natuurlijk medegenomen en op een afgelegen plaats door de samenzweerders opgegeten. "Die lelijkerds!", was zeker de uitroep van de boerin, als het niet wat ergers geweest is, toen ze haar heerlijk gebak miste.

F.J. Wandscheer (1870-1906 hoofd der school te Nieuwebrug)